

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528)

Ефективна ЕКОНОМІКА

Дніпропетровський державний аграрно-економічний університет

№ 3, 2015 [Назад](#) [Головна](#)

УДК 330.341

*О. В. Коваленко,
к. е. н., старший науковий співробітник, заступник завідувача відділу економічних досліджень,
Інституту продовольчих ресурсів НААН України, м. Київ*

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ СТАНОВЛЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ТЕОРІЇ ТЕХНОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ

*О. V. Kovalenko,
candidate of economic sciences, senior research worker, vice-head of the department of economic research,
Institute of Food Resources, Kyiv, Ukraine*

PROBLEMATIC ASPECTS OF BECOMING AN INNOVATIVE SYSTEM OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT

В статті теоретично узагальнено досягнення світового інноваційного процесу, що відбувався впродовж XX і початку XXI століть. Зазначено, що стабільний економічний розвиток розвинених країн світу і подолання ними криз, стався завдяки впровадженню інновацій. Узагальнено світовий досвід виходу з криз за допомогою інновацій. Встановлено види цих інновацій і обґрунтовано причини, які зумовили їх розробку. Визначено, що інновації XXI століття принципово відрізняються від інновацій минулого століття. Їх види є результатом впливу механізму ринкової саморегуляції. Підкреслено, що становлення інноваційної системи України залежить від вирішення проблем, дуже схожих на світові. Виділено ряд специфічних проблем, які найбільше гальмують інноваційний розвиток України і потребують першочергового вирішення. Це, зокрема, нерозвинена інфраструктура і комунікації, незацікавленість або невміння власників підприємств виявляти шляхи свого зростання, необізнаність у використанні вже існуючих інновацій.

The article summarizes theoretically achieve global innovation process that took place during the twentieth and early twenty-first centuries. Indicated that sustainable economic development in developed countries and they overcome crises occurred through introduction of innovation. The world experience out of the crisis through innovation. Found these kinds of innovations and grounded reasons that led to their development. Determined that innovation of the twenty-first century is fundamentally different from the innovations of the last century. These species are the result of the mechanism of market self-regulation. Emphasized that the establishment of the innovation system of Ukraine depends on solving problems very similar to the world. Identified a number of specific problems that most inhibit innovative development of Ukraine and require immediate solution. These include poor infrastructure and communication, lack of interest or inability owners identify ways of growth, lack of knowledge of use of existing innovations.

Ключові слова: *проблеми інноваційного розвитку, економічне зростання, пріоритети економічних реформ.*

Keywords: *problems of innovative development, economic growth, economic reform priorities.*

Постановка проблеми. Стабільний економічний розвиток, як і науково-інноваційний, не може виникнути спонтанно. Такий стан економіки можливий за умови успішного функціонування адекватного механізму зростання, що передбачає створення необхідних господарських, фінансових і організаційно-правових умов, які наразі в Україні або відсутні, або не використовуються ефективно у практиці. Тому вивчення досягнень світового інноваційного процесу в контексті теоретичних принципів дозволить скорегувати існуючі напрями розвитку економіки України на макро- і мікрорівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження теоретичних і практичних питань інноваційного розвитку економіки займає провідне місце в сучасній науці і державній діяльності. Зростання ролі інновацій в прискоренні зростання ВВП і добробуту населення окремих країн багато в чому визначило стан й напрями досліджень цієї проблеми вітчизняними і зарубіжними ученими, результати яких все частіше використовуються в глобальній економіці. Теоретичним і прикладним аспектам інноваційного розвитку реального сектора економіки України присвячені праці вітчизняних вчених: П.Т. Саблука, В.Я. Месель-Веселяка, М.П. Сичевського, О.І. Амошії, В.М. Гейця, О.І. Дация, Л.І. Федулової, Г.М. Калетніка та ін. Погляди зазначених вчених збігаються в тому, що лише шляхом інноваційного розвитку можливо регенерувати економіку України. Однак практичне втілення цих міркувань в Україні відбувається надто складно.

Мета статті. На основі теоретичного узагальнення досягнень світового інноваційного процесу, що відбувався впродовж XX і початку XXI століть, виявити проблеми розвитку інноваційної системи України, обґрунтувати причини їх виникнення в контексті принципів технологічного розвитку економічних систем.

Результати дослідження. Очевидно, що економічне зростання є найважливішою складовою і цільовою функцією економічного розвитку, між якими існує тісний зв'язок. Від темпів економічного зростання залежать, перш за все, економічна потужність держави, життєвий рівень населення, пріоритети та орієнтація на виконання першочергових соціальних програм, конкурентоспроможність на світовому ринку.

Вважаємо, що економічний розвиток – це процес функціонування та еволюції економічної системи в довгостроковому періоді, який характеризується зміною ринкової кон'юнктури і охоплює, як збільшення обсягів виробництва, так і зміни в сфері виробничих та економічних відносин, відносин власності, розподілу та ін. Тобто, в процесі розвитку змінюється не лише структура системи, а й взаємовідносини між елементами системи та механізми функціонування.

Вже понад двісті років ідея розвитку суспільства застосовується як провідний критерій при оцінці програм, проєктів і планів, пов'язаних з майбутнім. При цьому ключовою цінністю суспільства визнається "прогрес", а разом з ним і поступальні зміни форм життєдіяльності.

Коли ж мова йде про революційні технологічні зміни, що відбуваються завдяки впровадженню "нових комбінацій" ресурсів [5], які порушують рівновагу на ринку і супроводжуються виникненням нових виробничих відносин - такий процес називають інноваційним розвитком. При цьому економічна система переходить у новий стан з новими, яскравішими характеристиками.

Економічне зростання в будь-якій країні пов'язується з підвищенням продуктивності праці і задоволенням працездатного населення необхідною кількістю робочих місць. Універсальним засобом для забезпечення обох умов вважають інновації. Але зважаючи на досить абстрактні уявлення у осіб, які ухвалюють рішення про суть інновацій і механізми стимулювання суб'єктів економічної діяльності щодо інновацій, виникають проблеми з практичним втіленням ідей інноваційного

розвитку економіки. З одного боку, досвід промислово розвинених країн свідчить, що від 60 до 90% їх річного приросту ВВП отримано саме завдяки інноваційному чиннику, тому, потрібно всіляко сприяти будь-яким проявам інноваційної активності підприємств. А з іншого, як наприклад в Україні, де основна частка ВВП формується за рахунок діяльності, яка не лише не стимулює інноваційну активність, а швидше гальмує її – виникають побоювання, що обмеження бюджетних потреб сировинних галузей виробництва може призвести до падіння ВВП [1, с. 3].

Так, одним з вісімнадцяти пріоритетів передбачених програмою економічних реформ в Україні на 2010–2014 рр. "Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава" є розвиток науково-технічної та інноваційної сфер. Зокрема, для реалізації цього напрямку прогнозується збільшити частку інноваційно активних промислових підприємств з 10,7 до 25%, а також підвищити наукоємність ВВП з 0,95 до 1,5%. Однак на практиці це завдання не було реалізовано. У 2013 році частка інноваційно активних підприємств складала 16,8%, частка підприємств, які впроваджували інновації в Україні – 13,6%. Частка виконаних наукових та науково-технічних робіт у ВВП скоротилася з 1,36 у 1996 р. до 0,79% у 2011 р.; у 2013 році цей показник склав 0,81%.

Стримуючими бар'єрами інноваційного розвитку в Україні є: неефективний державний механізм фінансування, особливо малого бізнесу; гальмування процесу трансферу технологій; не ефективна ринкова інфраструктура, зокрема, у регіонах; відсутність чітких пріоритетів розвитку і підтримки; відсутність стимулів для виробництва і використання результатів інноваційної діяльності; низький рівень міжнародної співпраці.

Наведені бар'єри інноваційного розвитку України, що підлягають державному регулюванню, лише частково охоплюють комплекс проблем, які в умовах перманентних криз посилюються й фактично паралізують виробничу діяльність галузей економіки.

Звісно, створення і комерціалізація нововведень, впровадження їх у господарський обіг – це комплексний процес, однією з найскладніших складових якого є проблема "вбудовування" нововведення в структуру вже існуючої діяльності і забезпечення безболісної його "імплантації" у цю структуру [2, с. 15].

Разом з тим, економічний розвиток забезпечується не лише інноваціями, його необхідно умовою є організаційна діяльність підприємства, де відбувається реалізація інтелектуального потенціалу, створюються нові потреби, підвищується ступінь свободи самореалізації особи. При цьому підприємницькі здібності є вагомим ресурсом економічної системи, а ключовою функцією для створення умов соціально-економічного прогресу є "здійснення організаційно-господарської інновації" [5, 7].

Процес інноваційного розвитку - хвилюподібний, що з часом може затухати. Така модель розвитку нововведення отримала назву "принципу великих циклів кон'юнктури або довгих хвиль технологічного розвитку", яку ще на початку ХХ-го століття сформулював філософ і економіст Кондратьєв. Автор пов'язав свою теорію "довгих хвиль" з промисловими технологіями, розвиток яких призводить до радикальної зміни суспільного виробництва. Нові технології поступово розповсюджуються, але з часом їх ефективність спадає, темпи розвитку затухають і змінюються новим підйомом, початком нового циклу [3, 397-400; 6].

Вчені Б. Гриньов і В. Гусев дослідили причини гальмування періодів підйому кожного циклу "довгих хвиль" інноваційного розвитку і запропонували свою версію причин загасання процесів розвитку. Ця теорія ґрунтується на припущенні того, що в основі криз, які людство переживало за останні 200 років, лежить одна і та ж причина: принциповий розрив між новими базисними процесами та інфраструктурою, яка їх підтримує [2, с. 16–17].

Нині виникають схожі проблеми. Світова економіка надто нерівномірно забезпечена інфраструктурою та різними типами ресурсів, необхідних для цього кроку індустріалізації: сировиною, робочою силою, фінансами, і в решті решт самими нововведеннями.

Існує занепокоєння, що перевиробництво інновацій в окремих країнах світу є серйозною проблемою, яка може стати підставою для нової кризи [2, с. 19].

Розвиток сучасної ринкової економіки відрізняє наявність у ній внутрішнього механізму виникнення криз, які не долаються ринком самостійно, без втручання ззовні. Наприклад, вдосконалення механізмів регуляції господарських процесів дозволило подолати в ХХ столітті ряд проблем. Перша проблема – *перерозподіл обмеженої приватної власності* – була вирішена шляхом створення та широкого використання акцій, облігацій, боргових зобов'язань та інших цінних паперів. Широке введення у господарський обіг подібних фінансових інструментів призвело до помітної зміни сутності категорії "власність": власник отримав статус власника цінного паперу, яким міг володіти, розпоряджатися, але при цьому втратив частину прав власності на матеріальні об'єкти. Так, сім'я Форда, що володіє однойменною корпорацією, може її продати, але не має права її закрити або перепрофілювати. У Швеції та ряді інших країн існує заборона на успадкування сільськогосподарських виробництв (ферм), якщо спадкоємці не мають вищої сільськогосподарської освіти. Таким чином, на сучасному ринку економічні відносини здійснюються, головним чином, не шляхом операцій з матеріальними об'єктами, а шляхом операцій з цінними паперами. Друга проблема – це *складність передбачення наслідків господарських ініціатив і зародження криз*. В середині ХХ століття ця проблема частково була вирішена шляхом створення та розвитку на основі банків і бірж глобальних інформаційних мереж. Ці мережі дозволили відслідковувати рух товарів, грошей, кредитів і прогнозувати виникнення дисбалансів у тих чи інших секторах ринку.

Проблема *збурюючого впливу технологічних інновацій, що провокували кризи*, у ХХ столітті вирішувалася такими заходами:

– створення світової мережі торгово-фінансової інфраструктури дозволило розвиненим країнам своєчасно звільнитися від застарілих технологій, перенести їх у треті країни, продовживши їм життєвий цикл;

– шляхом технологізації виробництва, максимальної стандартизації та уніфікації окремих операцій і систем, сертифікації проміжної та кінцевої продукції, відносно безболісно було змінено цілі ланки у діючих виробництвах без істотного порушення режимів їх функціонування.

- була створена потужна система кредитування, що здатна оперативніше забезпечувати реалізовані інновації матеріальними та фінансовими ресурсами.

Вищезазначені заходи створили умови для виникнення внутрішніх механізмів *саморегуляції ринку*, а інноваційна діяльність перетворилася на сукупність робіт і заходів різноманітного типу і змісту, загальною цільовою функцією яких стало: створення (або придбання) нововведень і забезпечення їх практичного використання.

Специфіка і склад робіт інноваційної діяльності (як раніше, так і сьогодні) залежить від цілей конкретних суб'єктів цієї діяльності. Для підприємця – це комплекс робіт по виведенню на ринок і реалізації нового товару або послуги. Для ученого – отримання наукового результату з метою його комерціалізації, доведення одержаного результату до стану, коли можливо передбачити його ринкові перспективи (розробка нового товару або технологічного процесу та їх реалізація). Для фінансиста – це вибір об'єкту інвестування (новий продукт або нова компанія) і забезпечення ефективного менеджменту на етапах виведення новинки на ринок з тим, щоб відшкодувати і примножити вкладені засоби. Для державного службовця – це створення стимулюючих і підтримуючих умов для вищезазначених суб'єктів: правових, організаційних, інформаційних, фінансово-економічних. Хоча усі зазначені суб'єкти застосовують різні засоби інноваційної діяльності, їх об'єднує спільна мета – доведення результатів інтелектуальної діяльності до споживача та комерціалізація цих результатів.

На початку ХХІ століття інновації почали пов'язувати з розробкою наукоємних гаджетів, нових технологій, що вимагають мільйонних інвестицій, або випуску на ринок принципово нових продуктів. В сучасному бізнесі поняття "інновації" поширюється не лише на процеси створення принципово нових продуктів, а й на процеси впровадження у традиційні сфери бізнесу нових підходів, які істотно підвищують ефективність компаній. Тому коли говорять про інновації в реальному секторі економіки, мають на увазі нові прийоми, які мінімізують витрати, збільшують швидкість виробництва, підвищують ефективність роботи персоналу, й можливо, дозволяють перейти на нову бізнес-модель. "Як показує практика, інновації в українських компаніях найчастіше з'являються тоді, коли галузь заходить в глухий кут, стикається з безвихідною проблемою" [4]. Отже, криза – як в економіці, так і в її галузях – благодатний час для пошуку інновацій всередині підприємства або організації. Основний критерій, що дозволяє вважати той чи інший стратегічний хід інновацією, – це фінансові показники. Чим менше інвестовано в створення інновації і чим значніший ефект від впровадження, тим ближче компанія до створення "принципово нового".

Нині розвиток економіки сприяє утворенню нових форм організації і видів інновацій.

Інновації в продукті. Інноваційний продукт – продукт, вдосконалений за рахунок інноваційної технології або принципово новий продукт. Створення таких продуктів або вимагає серйозних інвестицій та наукового підходу, або виникає випадково, отримавши раптовий попит споживача.

Інновації на ступіні галузей. Світовий тренд в створенні принципово нових продуктів і сервісів – це «схрещування» галузей, за якого закони функціонування одного ринку застосовуються в іншій сфері. Такі інновації являють собою інтелектуальний потенціал підприємства (організації) й вміння користуватися новими можливостями.

Інновації в управлінні персоналом – технології управління людським капіталом, в результаті яких компанія здатна вийти в лідери ринку, укріпити репутацію і бренд, вирішити внутрішні завдання найефективнішим способом.

Інновації в управлінні компанією. Інновації у сфері менеджменту часто є основною конкурентною перевагою на традиційних ринках. Такі підходи в управлінні дозволяють впливати не тільки на частку компанії на ринку, а й формувати його.

Інновації в бізнес-процесах - забезпечують переваги, які конкуренти не можуть скопіювати.

Інноваційний маркетинг. «Емоції замість товару, нова цінність замість послуг», – так стисло визначають інноваційний маркетинг. В цьому випадку розширення меж ринку і частки компанії відбувається не за рахунок принципово нового продукту, а за рахунок нової легенди, створеної для товару.

Підсумовуючи вищевикладене *інноваційну діяльність будемо визначати* як процес, спрямований на реалізацію результатів закінчених наукових досліджень і розробок або інших науково-технічних досягнень в новий або вдосконалений продукт, реалізований на ринку, в новий або вдосконалений процес, використовуваний

в практичній діяльності, а також пов'язані з ними додаткові дослідження і розробки.

Висновки. На зламі XX-XXI століть, поряд з проблемою глобального перерозподілу ресурсів і почастищенням криз, які не долаються ринком самостійно, а лише завдяки впровадженню інновацій, існує проблема нерозвиненості інфраструктури та комунікацій, що мали б сприяти взаємодії з людським капіталом і забезпечувати його готовність до сприйняття нововведень. В результаті основна ідея інноваційного розвитку – забезпечення якнайширшого використання нововведень – не виконується. В Україні, на додаток до цього, інноваційний розвиток у більшості випадків гальмується через невміння застосовувати інновації тими, для кого вони призначені. Інновації ж є наслідком не лише вкладення інвестицій, а й свідченням здатності власників і керівників підприємств виявляти шляхи свого зростання і вміло їх використовувати.

Література.

1. Соловьев В.П. О некоторых предпосылках формирования инновационной политики / В.П. Соловьев // Проблемы и перспективы инновационного развития экономики : материалы XVI международной научно-практической конференции, Алушта, 10–15 сентября 2012 г. / НАН Украины, Центр исследований научно-технического потенциала и истории науки им. Г.М. Доброва НАН Украины, Творческий союз НИО Крыма. – Симферополь: ИТ АРИАЛ, 2012. – 505 с. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа. - <http://www.uis.com.ua/files/Sbornik1%202012.pdf>
2. Гринев Б.В. Инноватика / Б.В. Гринев, В.А. Гусев. – Харьков : ИСМА. – 2010. – 352 с.
3. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения. Избранные труды / Н.Д. Кондратьев; Международный фонд Н.Д. Кондратьева и др.; ред. колл. : Абалкин Л.И. и др.; сост. Яковец Ю.В. - М. : ЗАО "Издательство "Экономика", 2002. - 767 с.
4. Рингис Анастасия. Готовность к новому / Анастасия Рингис // ТОП–100. Рейтинг лучших компаний Украины. – 2012. – №4. – С. 114–117.
5. Schumpeter, J.A., 1934 (2008), *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle. With a New Introduction by John E. Elliott* / Schumpeter, J.A., translated from the German by Redvers Opie, New Brunswick (U.S.A) and London (U.K.): Transaction Publishers. - 255 p. - <http://www.google.ca/books?id=-OZwWcOGeOwC>
6. Business cycle analysis by means of economic surveys // Ed. By K.H. Oppenlander, G. Poser. - Brookfield: Avebury, 1992/
7. Foundation of long wave theory: Models and methodology // Ed. By F. Louca? J. Reinders, 1999. Cheltenham; Northampton: E. Elgar. publ., 1999. Vol. 1-2.

References.

1. Solovyov, V.P. (2012), "Some prerequisites for the formation of innovation policy", *Problemy i perspektivy innovacionnogo razvitiya jekonomiki* [Problems and perspectives of innovation development of economy], Materialy XVI mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoj konferencii [Materials XVI International Scientific and Practical Conference], Center for Research on scientific and technical potential and history of science it. G.M. Dobrov NAS, Simferopol, Ukraine, 505 p.
2. Grinev, B.V. (2010), *Innovatika* [Innovation], Kharkov, Ismail, Ukraine.
3. Kondrat'ev N.D. (2002), *Bol'shie cykly kon#junktury i teorija predvidenija. Izbrannye trudy* [Large cycle conditions and the theory of foresight. Selected Works], Economy, Moscow, Russia.
4. Ringis, A. (2012), "Ready for a new", *TOP–100. Rejting luchshih kompanij Ukrainy*, vol. 4, pp. 114-117.
5. Schumpeter, J.A., 1934 (2008), *The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest and the Business Cycle. With a New Introduction by John E. Elliott*, Transaction Publishers, New Brunswick (USA) and London (UK).
6. Oppenlander, K. and Poser, G., (1992), "Business cycle analysis by means of economic surveys", Brookfield, Avebury.
7. Louca, F. and Reinders J. (1999), "Foundation of long wave theory: Models and methodology", Northampton, vol. 1-2.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2015 р

ТОВ "ДКС Центр"